

**INGLIZ TILI O'QITUVCHISINING KASBIY-GNOSTIK
KOMPETENTSIYASINING TARKIBIY QISMLARINI**

Xamdamov Erkin Ergashevich

Guliston davlat universiteti

Ingliz tili va adabiyoti kafedrası katta o'qituvchisi

[Tel:\(998\) 97 224 59 58, erkinxamdamov@gmail.com](mailto:erkinxamdamov@gmail.com)

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining gnostic kompetensiyalari va ularning tarkibiy qismlari haqidagi fikr mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: kasbiy-pedagogik kompetentsiya, kasbiy-gnostik kompetentsiya, nutq kompetentsiyasi, kommunikativ xatti-harakatlar, professional vaziyat

Ingliz tili o'qituvchisining kasbiy-pedagogik kompetentsiyasining tarkibiy qismlarini aniqlash muammosiga bag'ishlangan ilmiy ishlarning o'tkazilgan nazariy tahlili asosida biz hozirgi paytda kasbiy va gnostik kompetensiyaning ahamiyati to'g'risida yakdil fikr mavjud emas degan xulosaga keldik. Tadqiqotchilar kasbiy-pedagogik kompetensiyaning tarkibiy qismiga kiruvchi turli subkompetentsiyalarni ajratib turadilar ("kasbiy-gnostik kompetentsiya" tushunchasi tadqiqotimizning mohiyatini yanada chuqurroq va maqsadga muvofiq aks ettiradi, shu sababli biz bu termindan foydalandik).

Kasbiy va gnostik kompetensiyaning har bir shaxsning rivojlanishi uchun muhit sifatida o'rni juda katta. Shaxsni tarbiyalash shaxsning ko'p madaniyatli jamiyat bilan o'zaro ta'siri jarayonida shakllanadi. Shaxsning lingvistik madaniyat bilan aloqasi qanchalik xilma-xil va kengroq bo'lsa, uning individual ta'lim olish istiqbollari ham shunchalik boy bo'ladi. Ushbu aloqalarni tashkil qilishda uzoq vaqt davomida asosiy rol ingliz tili o'qituvchisiga tegishli edi. Ingliz tilini o'qitishning asosiy maqsadi aniq faoliyat bilan tanishishdir - ingliz tilidan foydalangan holda ma'lumotlarni uzatish va qabul qilish, ya'ni aloqa jarayonida qatnashish. Ingliz tili

darsi ingliz tili o'qituvchisi faoliyati davomida hisobga olish kerak bo'lgan o'ziga xos xususiyatga ega.

Yigirmanchi asrda olim-o'qituvchilar N.V. Kuzmina, A.I. Shcherbakov va I.I. Salomatovlar o'qituvchining funktsiyalariga e'tibor qaratdilar, kommunikativ, konstruktiv va tashkiliy funktsiya (NV Kuzmina) lar aniqlandi;; axborot, rivojlanish, yo'naltirish, safarbarlik va gnostik funktsiyalar (A.I.Shcherbakov) bilan to'ldirildi, gnostik, dizayn, konstruktiv-rejalashtirish, tashkiliy va kommunikativ funktsiyalar ta'kidlandi (I.I.Salomatov).

Belgilangan komponentlar sonidan qat'i nazar, pedagogik faoliyatning barcha funktsiyalari bir-biri bilan chambarchas bog'liq va o'qituvchining kasbiy faoliyatining asosini tashkil etadi. Pedagogik faoliyatning gnostik funktsiyasi o'qituvchi tomonidan pedagogik muammoni hal qilishning deyarli barcha bosqichlarida amalga oshiriladi, ya'ni bu "orqali" bo'lib, uning maxsus maqsadini belgilaydi:

1. Professional-gnostik (bilimlarni egallash va ulardan foydalanish qobiliyati) (N.V. Kuzmina). Bundan tashqari, bu: a) gipotezalarni qurish va sinash qobiliyati; b) sezish va bir-biriga mos kelmaslik; v) olingan natijalarni tanqidiy baholash.

2. O'qituvchining kasbiy-gnostik (kognitiv faoliyati): 1) atrofdagi dunyoni chuqur va har tomonlama anglash; 2) o'z shaxsiyatining fazilatlariga qarab jarayonlar va tadqiqot natijalarini tahlil qilish; 3) qiyinchiliklarni aniqlash va muvaffaqiyatli ilmiy ish olib borish uchun sharoit yaratish maqsadida talabalar, magistrantlar, doktorantlarning ilmiy faoliyatini tahlil qilish.

3. Kasbiy va gnostik kompetensiya: a) pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish; b) pedagogik vazifalarni shakllantirish; v) yangi bilimlarni egallash; d) muammolarni hal qilish jarayonini tahlil qilish; f) natijalar va real vaziyatni taqqoslash; g) belgilangan maqsadlardan natijalarni ajratish; h) og'ishlarning sabablarini tahlil qilish; i) ushbu sabablarni bartaraf etish choralarini ishlab chiqish; j) yangi o'qitish usullarini izlash (O.S. Dubovik).

Ushbu professional va gnostik faoliyat modelini amalga oshirish uchun kasbiy fazilatlar talab etiladi. Shuni ta'kidlash kerakki, gnostik faoliyat predmetli va tashqi bo'lishi mumkin. Bu sezgi yoki ramziy faoliyat bo'lishi ham mumkin. Amaliy faoliyatdan farqli o'laroq, gnostika ichki bo'lishi ham ehtimoldan holi emas.

Kasbiy-gnostik kompetensiya tuzilmasini ko'rib chiqishga bag'ishlangan bir qator ishlarni tahlil qilib, ingliz tili o'qituvchisining professional-gnostik kompetensiyasining tarkibiga aniqlik kiritish zarur deb hisoblaymiz. Biz ingliz tili o'qituvchisining kasbiy-gnostik malakasini shakllantirish va takomillashtirish uning barcha tarkibiy qismlarining birligida sodir bo'ladi deb o'ylaymiz.

- nutq kompetentsiyasi (asosiy nutq faoliyatida - gapirish, tinglash, o'qish va yozishda muloqot qobiliyatlarini amalda qo'llash va tahlil qilish qobiliyatida namoyon bo'ladi);

- diskursiv kompetensiya (berilgan kommunikatsion vaziyatga muvofiq bayonot tuzish, yangi vaziyatlarni shakllantirish qobiliyatida ifodalanadi);

- lingvistik kompetensiya (til tizimini (fonetika, lug'at, grammatika) bilish, undan foydalanishning grammatik qoidalari, lingvistik birliklarni kasbiy va gnostik maqsadlarda ishlatish ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat);

- ijtimoiy-madaniy kompetensiya (ona tilida so'zlashuvchilarning ijtimoiy va nutqiy xulq-atvorining milliy madaniy xususiyatlari, ushbu bilimlardan chet tili bilan muloqot jarayonida foydalanish yo'llari va ona tilida tarjima qilingan mamlakat madaniyati bo'yicha umumiy va o'ziga xos xususiyatlarni ta'kidlash ko'nikmalarini shakllantirish);

- kompensatorlik kompetensiyasi (madaniyatlararo muloqot jarayonida til vositalari, mintaqaviy bilimlar, jamiyatdagi ijtimoiy-madaniy xulq-atvor normalari, chet tili jamiyatining hayotining turli sohalari yetishmasligi bilan bog'liq bo'lgan qiyin vaziyatdan chiqib ketishga tayyorligi va qobiliyatidan iborat. Ushbu kompetentsiya tarkibiga quyidagilar kiradi: 1) tarkibiy elementlarni bilish ingliz tilida muloqot qilish uchun zarur bo'lgan til (grammatik, leksik, fonetik) va ularni og'zaki va yozma muloqot holatlarida ishlatish ko'nikmalari va qobiliyatlari; 2) ingliz tilida muloqot qilishda zarur bo'lgan qayta tashkil etiladigan formulalar to'plamini bilish

va egallash; 3) ko'p tilli sheriklar o'rtasida aloqa va o'zaro tushunishni o'rnatishga imkon beradigan nutqni amalga oshirish qobiliyati; 4) til va nutq hodisalarining milliy va madaniy xususiyatlarini bilish; 5) chet tilidagi muloqot jarayonida kommunikativ qiyinchiliklar sharoitida og'zaki kompensatsiya vositalari to'g'risida bilish; 6) o'rganilayotgan chet tili madaniyati vakillarining kommunikativ xatti-harakatlarining og'zaki bo'lmagan elementlari, lingvistik, pragmatik va ijtimoiy-madaniy bo'shliqlarni to'ldirish uchun ishlatiladi; 7) aloqa qiyinchiliklarini bartaraf etish uchun og'zaki / og'zaki bo'lmagan kompensatsiya vositalaridan foydalanish ko'nikmalari va qobiliyatlari. Kasbiy va gnostik funktsiya nuqtai nazaridan barcha kompetensiyalar o'quv natijalariga ta'sir ko'rsatadigan shart-sharoitlarni aniqlashi, til va pedagogik vaziyatlarni tahlil qilishi, vazifalarni shakllantirishi, o'quvchi va guruhning shaxsini o'rganishi kerak.

Shunday qilib, turli xil kasbiy vaziyatlarda nazariy bilimlarni amaliy ishlarda muvaffaqiyatli qo'llay oladigan, turli xil nutq muammolarini hal qilish uchun zarur bo'lgan kasbiy fazilatlariga ega bo'lgan nutqning o'zaro ta'sirini amalga oshirish uchun turli xil professional vaziyatlarda nazariy bilimlarni amaliy ravishda ishlatishga qodir bo'lgan ingliz tili o'qituvchisi shaxsini rivojlantirish juda zarur, bu bizning fikrimizcha, lingvistik, nutqiy, diskursiv, ijtimoiy-madaniy va kompensatsion kompetensiyalarni, ma'lum bir mintaqaviy va sotsiolingvistik bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirishni nazarda tutadigan ko'p faktorli integral yaxlitlik sifatida kasbiy va gnostik kompetensiyani maqsadga muvofiq shakllantirish deganidir.

Ingliz tili o'qituvchisining kasbiy va gnostik kompetentsiyasini amalga oshirishkasbiy-pedagogik faoliyat funksiyalarida namoyon bo'ladi. Uslubiy adabiyotlarda ingliz tili o'qituvchisining kasbiy faoliyatiga xos bo'lgan quyidagi funktsiyalar ajratiladi: rivojlanayotgan, tarbiya beradigan, kommunikativ, gnostik, konstruktiv, tashkiliy, safarbarlik, yo'naltiruvchi. Biz nomlagan ingliz tili o'qituvchisining kasbiy kompetentsiyasining tarkibiy qismlari ushbu funktsiyalarning bajarilishiga ta'sir qiladi.

Hulosa o'rnida shu aytish mumkinki, biz sanab o'tgan funktsiyalarni ikki guruhga bo'lish mumkin: maqsadni belgilaydigan funktsiyalar va operatsion-tarkibiy

funktsiyalar. Tanlangan pedagogik funktsiyalarni muvaffaqiyatli amalga oshirish tegishli umumiy pedagogic-uslubiy kompetensiya tizimiga ega bo'lishni va zaruriy bilim hajmini talab qiladi. Tadqiqotda biz asosan operatsion-tarkibiy funktsiyalarga, xususan, kasbiy va gnostik funktsiyalarga e'tibor qaratamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. E.E. Hamdamov - Bulletin of Gulistan State University, 2021 Technology Forming the Gnostic Competence of Future Teachers of Foreign Language
 2. Hamdamov. E. E. The content of the language professional-gnostic training of an English teacher. Bulletin of Gulistan State University, 2021
 3. Ergashevich, H. E. (2022). Bo'lajak Ingliz Tili O'qituvchisining Kasbiy-Gnostik Kompetensiyasi va Uning Didaktik Ahamiyati. Miasto Przyszłości, 25, 302–304. Retrieved from <https://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/378>
- 6-shoba. Hududlarni innovatsion rivojlantirishda kadrlar tayyorlash va ilg'or bilimlarni qo'llashda ta'lim tizimining yangilanishi va malakali mutaxassislarni jalb qilishning ilmiy va amaliy jihatlari, intellektual, innovatsion texnologiyalar.